

Kafka's friend

Uitgeverij PAMAC

KIN

Kafka's vriend

Miro Gavran

Vertaling Sanja Kregar

Oorspronkelijke titel: Kafkin prijatelj
Uitgave: Mozaik knjiga, Zagreb
© 2011 Miro Gavran

Eerste druk, 2013
© Nederlandse uitgave, Sanja Kregar
Vertaling uit het Kroatisch: Sanja Kregar
Redactie: Sabien Deneer
Coverillustratie: © Benjamin Haas | Dreamstime.com
Vormgeving en omslag: Studio PAMAC

Uitgeverij PAMAC, www.pamac.nl
Bibliotheek KLIN (Kroatische Literatuur In Nederland),
www.kl-in.eu

Met dank aan het Ministerie van Cultuur van de Republiek Kroatië
voor het ondersteunen van deze uitgave.

Dit boek is uitgegeven mede dankzij de financiële bijdrage van het
Bureau voor onderwijs, cultuur en sport van de stad Zagreb.

ISBN: 978 94 90385 86 6
NUR: 302

*Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar
gemaakt door middel van druk, fotokopie, geluidsband, elektro-
nisch of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.*

Deel 1

1

De koude wind vanaf de Moldau trok in hun botten. Terwijl ze over de burcht Vyšehrad wandelden, bekeken ze Praag vanaf de verhoging.

De prille studenten leken op vroegrijpe jongens die zich, ondanks hun tekort aan levenservaring, met succes als volwassen voordeden.

Zij hadden elkaar het vorig najaar in de Leeszaal van Duitse studenten ontmoet. Sindsdien waren ze onafscheidelijk.

De iele voorjaarszon kaatste terug van de marmeren grafmonumenten waarlangs zij liepen. Het was alsof de nabijheid van de begraafplaats, waar notabelen uit het verleden lagen, hun gesprek meer zwaarte gaf.

‘Elk geschreven boek is een weerspiegeling van het leven dat zijn schrijver heeft geleefd,’ zei Max.

‘Alles wat is geschreven, is verzonnen. De werkelijkheid laat zich niet door woorden beteugelen,’ antwoordde Franz.

Dat was in 1903.

Max beschikte over verscheidene talenten.

Hij maakte graag muziek, componeerde, schreef verhalen en krantenartikelen, wedijverde in retorica... Hijzelf was soms ook verward door de veelheid van zijn interesses. Alsof hij daardoor nog moeilijker kon vaststellen wat hij in de mistige toekomst wilde worden.

De breedte van zijn ontwikkeling was onbetwist. Zijn antwoorden oogsten bewondering van menig professor. Desondanks voelde de jongeman dat de opvattingen van zijn slechts één jaar oudere vriend former waren.

Franz' breekbare lichaam was de schuilplaats voor een nieuwsgierige geest en een indrukwekkende persoonlijkheid die Max oprecht bewonderde.

Zijn gedachten sprak Franz altijd helder en overtuigend uit. Andermans zinnen nam hij niet over. Hij smeed niet met woorden.

Voor een terloopse waarnemer was Franz een teruggetrokken jongeman, nog niet klaar voor de praktijk van het leven.

Voor Max was hij een persoon met zijn eigen wereld, voor wie de werkelijkheid daarbuiten alleen een stoorzender was.

Zij waren verbonden door literatuur. Als gepassioneerde jonge lezers droomden zij heimelijk over de tijden

wanneer zij schrijvers zouden worden. Terwijl ze de eerste korte verhalen schreven, beleefden ze de schoonheid van het scheppen.

Lovende woorden van de meest naaste vriend hadden in die tijd noodlottige betekenis.

3

Zij waren Joden.

Max geloofde, Franz twijfelde.

Max voelde dat hij uitverkoren was voor een grote geestelijke reis, Franz voelde zich verlaten.

Hun gesprekken over God en het geloof eindigden vaak in wederzijds onbegrip. Daarom vermeden zij het onderwerp.

Als zij het na een tijd toch weer oppakten, leken ze op nachtvlinders die de verleidelijke aantrekkingskracht van de dodelijke lamp niet kunnen weerstaan.

Franz' vader Hermann Kafka was een handelaar. Zijn zoon hoorde hem tegen een klant zeggen dat hij een Duitser was, tegen een andere dat hij een Tsjech was en tegen een derde dat hij een Jood was.

Hij vertelde aan een ieder datgene wat hij wilde horen. Het gevolg was dat zijn zoon de vraag wie hij werkelijk was voor zichzelf niet kon beantwoorden.

Max kwam steeds vaker bij Franz thuis. Julie, de moeder van zijn vriend en zijn vader Hermann lieten hem al bij de kennismaking weten dat hij welkom was.

De jongeman kwam uit een welgestelde familie. Altijd beheerst in de omgang, wist hij snel mensen voor zich te winnen.

Franz had drie zussen: Gabrielle, Valerie en Ottilie. Zij waren nog kinderen, slechts de oudste stond op het punt om een jonge vrouw te worden. Zij namen geen deel aan gesprekken tussen de volwassenen. Aan tafel hadden zij zich stil te houden.

Franz' vader wendde zich zelden tot zijn zoon. Hij gaf niet om zijn mening. Voor hem was Franz een kind dat weigerde volwassen te worden en zijn verantwoordelijkheden te nemen.

Hij wist dat zijn zoon neerkeek op de studie rechten, waartoe hij hem met moeite had overgehaald.

In de ogen van de strenge koopman vertegenwoordigde Max het ideaal van een verantwoordelijke en stabiele jongeman met een mooie toekomst voor zich. Hij betreurde dat zijn weifelende zoon niet zo was als Max.

5

Tijdens de pauze tussen de colleges bevonden zich enkele studenten in de aula van de universiteit.

Ernst pochte dat hij de nacht daarvoor in een bordeel was geweest met de meest hartstochtelijke prostituee die hij in zijn leven had ontmoet.

‘Mocht een van jullie het willen, dan kan ik jullie kennis met haar laten maken,’ stelde hij voor.

Franz bloosde.

Max keek neer.

Zij waren onervaren. Zij schaamden zich om dat toe te geven.

6

Als Franz een broer had gehad, dan was het een andere vriendschap geworden.

Nu had Max een dubbele rol in zijn leven.

Hij verving een niet-bestaand wezen voor hem. Onwetende bezoekers in huize Kafka zouden vast hebben gedacht dat ook Max tot het gezin behoorde.

7

Na het lezen van Franz' eerste verhalen was hij verwonderd.

Kafka's zinnen bouwden een nieuwe wereld, die hij in de literatuur die hem tot dan bekend was, niet had aangetroffen.

Tevergeefs probeerde hij hem over te halen om die werken uit te geven.

Franz twijfelde aan zijn teksten even krachtig als Max er in geloofde.

'Misschien valt mij morgen een zin in, die het verhaal een nieuwe betekenis gaat geven. Het is beter zich niet te haasten met het uitgeven,' verdedigde hij zich voorzichtig tegen Max' pogingen om zijn fantasie aan het oordeel van het publiek bloot te stellen.

8

'Ik dacht dat ik al schrijvend mijn demonen zou verdrijven. Nu weet ik dat ik ze al schrijvend ongewild tot leven breng en aantrek,' zei Franz na een slapeloze nacht waarin zijn verhaal ontstond.

Met een trillende hand probeerde hij een opstandige haarlok van zijn voorhoofd weg te vegen.

Aan zijn gezicht met de donkere kringen onder de ogen

was het lijden zichtbaar.

Max geloofde Franz' woorden.

Hij durfde niet toe te geven dat hij genoot van het schrijven en dat hij in zijn bezielde momenten niet geïsteerd werd door demonen.

Hij was ervan overtuigd dat Franz anders was dan alle andere mensen die op de aarde rondliepen en dat het ongepast zou zijn om zich met hem te vergelijken.

9

Zij maakten een uitstapje. Franz, zijn ouders, de drie zussen en Max.

Terwijl de studenten de berg beklommen, keken Julie en Hermann, die met de meisjes onder de kroon van de grote walnotenboom achter waren gebleven, hen na.

'Zo slim, die twee!' zei Julie met een vleugje bewondering in haar stem.

'Als je hen de boeken die zij hebben gelezen af zou nemen, zou er niets in die hoofden achterblijven,' stelde Hermann vast.

'Wie verhindert jou om ook te lezen?' wierp zijn vrouw opstandig terug.

'Wie zou werken als ik zou lezen? Wie zou het gezin te eten geven?'

Julie was een uitzonderlijk nijvere en betrouwbare vrouw. Zij hielp haar man met de bedrijfsvoering. Niet één overeenkomst, niet één factuur kon worden ondertekend zonder dat zij die had nagelopen.

Zij hield toezicht op de twee medewerkers die tekenden voor goederen die het pakhuis in- en uitgingen.

Hermann kon vertrouwen op haar precieze inzicht in zijn financiën aan het einde van iedere dag, week en maand. Hij hing de grote koopman uit, wetende dat zijn vrouw de meest gevoelige zaken van alledag zou afhandelen.

Naast dit alles voerde Julie ook het huishouden. Ze hadden een kokkin en een meid die zij iedere ochtend met weinig woorden aan het werk zette.

Zij vonden Julie een rechtvaardige en eerlijke bazin die haar eisen helder aan haar ondergeschikten overbracht.

Als zij hun werk goed hadden gedaan, prees zij hen.

In de Löwy familie, waarvan Julie afstamde, was liefde voor kunst en boeken iets vanzelfsprekends.

Een verfijnde omgang en het streven naar vorming en kennis werden gezien als wenselijke doelstellingen in het leven

In hun huis verhief men zijn stem niet. Mensen werden gewaardeerd voor wat zij waren, niet voor wat zij bezaten.

Hermann was, in tegenstelling tot Julie, van eenvoudige komaf. Zijn vader was een slager. Bij hen werd geld

hoger gewaardeerd, omdat er minder van was. Nadat zij tot welstand waren gekomen, veranderde er niets.

Ze behielden hun ruwe omgangsvormen, toonden zich achterdochtig naar iedereen en blijvend bezorgd over hun bezittingen.

Hermann benadrukte graag tegenover zijn kinderen hoe zwaar hij het in zijn jeugd had gehad en hoe hij slechts door hard werken zijn huidige plek in de maatschappij had kunnen veroveren. Hij was er trots op.

Julie wist dat de waarheid een andere was en dat Hermann nooit een succesvolle koopman zou zijn geworden als zijn vader met het slagersambacht niet zoveel geld had verdiend dat Hermann een risicovolle handelsonderneming kon beginnen.

De Kafka's kwamen uit Osek bij Strakonice in Zuid-Tsjechië. Hun verhuizing naar Praag werd in de familie verhalen beschreven als een gedurfde stap naar de grote stad die tot dan toe onbereikbaar was geweest.

In het bijzijn van anderen probeerde Julie de indruk te geven van een zachtmoedige, gehoorzame vrouw die haar echtgenoot respecteerde.

Als zij alleen waren, kon zij het niet laten om haar intellectuele overmacht te tonen en Hermann blijk te geven hoe zij hem werkelijk zag.

Ook al was haar man geneigd om in aanwezigheid van anderen op te scheppen, hij wist in het diepst van zijn

hart dat Julie over meer kennis beschikte dan hij en een beter beoordelingsvermogen had, zelfs in handelszaken. Daarom nam hij niet één belangrijk zakelijk besluit zonder bij zijn vrouw te rade te gaan.

10

‘Mozes deed er veertig jaar over om de Joden van Egypte naar het Beloofde land te leiden. Veertig lange jaren dwaalden zij door de Sinaï, hoewel zij die route met gemak in enkele weken hadden kunnen afleggen... in één of hooguit twee maanden lopen,’ zei Max.

‘Gods plan uitgezonderd, hoe kun je rationeel verklaren dat de tocht zo lang heeft geduurd?’ vroeg Franz.

‘Mozes wilde dat iedereen die zich Egypte kon herinneren dood zou zijn of tenminste het vorige leven zou zijn vergeten. Hij wilde dat nieuwe mensen het Beloofde land zouden betreden, nieuwe generaties, mensen zonder herinneringen aan een eerder bestaan. Hij stond zichzelf, een man van het verleden, evenmin toe om de last van de oude herinneringen naar het nieuwe land te brengen. Ook zichzelf ontnam hij de mogelijkheid om de bouwer van een nieuwe wereld te worden. Het volk moest gezuiverd worden van de vorige ervaring. Vergeet niet dat zij in Egypte slaven waren, terwijl ze in het Beloofde

land als Gods uitverkorenen zouden leven.’

‘Klinkt aannemelijk,’ zei Franz.

‘De tijd dat de Joden uit de hele wereld het pad van Mozes zullen volgen, komt weer naderbij,’ stelde Max vast met glinsterende ogen.

‘Zou jij in staat zijn om Praag te verlaten, om Europa te verlaten en naar Palestina te verhuizen?’

‘Dat gaat vroeg of laat gebeuren,’ zei Max met overtuiging.

Franz verstijfde bij de gedachte dat hij zijn beste vriend kwijt zou kunnen raken. Hij voelde zich ongemakkelijk bij het besef dat zij geen dromen gemeen hadden.

Praag, Wenen en Berlijn waren toen de drie enig denkbare steden die in Franz’ toekomstfantasieën voorkwamen.

In zijn besef was Palestina een denkbeeldige ruimte en geenszins een echte plaats waar iemand, die in Europa was grootgebracht, gelukkig zou kunnen zijn.

Hij kon er geen weet van hebben dat hij er aan het einde van zijn leven heel anders over zou denken.

11

‘Nietzsche is een charlatan. Zijn opvattingen zijn geen filosofie. Als hij over Socrates, Plato of Schopenhauer praat, dan geeft hij hun woorden een betekenis die zij

nooit van zins waren om uit te spreken. Als hij Wagner probeert te verbinden met de Griekse tragedie, dan pleegt hij geweld op zowel Wagner als op de Griekse tragedie. Ik weet niet waarom hij zoveel moeite deed om een mening te hebben over muziek en poëzie, terwijl hij toch muziek noch poëzie begreep,' zei Max met de jeugdige heftigheid die mensen, die hun overtuigingen niet onderzoeken, zo eigen is.

Dit was al de derde keer dat hij in aanwezigheid van Franz Nietzsche aanvocht. Zij zaten in een halfleeg koffielokaal. Het eentonige geluid van de regen bereikte hen van de straat.

Plotseling riep Franz de ober, betaalde hun drank, stond op van zijn stoel en zei resoluut: 'Beste Max, je praat erg makkelijk over een grote man. Ik spreek je weer nadat je nogmaals Nietzsche's *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik* hebt gelezen. Aan de zinnen die je net uitsprak, zie ik dat je het oppervlakkig hebt doorgenomen en verkeerd begrepen.'

Nog voordat Max iets terug kon zeggen, pakte Franz zijn hoed en verliet het lokaal.

Die dag besefte Max dat Franz zowel zijn eigen als andermans woorden groot belang toekende. Je kon met hem niet 'keuvelen', met hem kon je je alleen serieus onderhouden.

Dezelfde avond nam hij Nietzsches boek opnieuw ter hand.